

Може би историята на всички грешки на човечеството, взети заедно, е много по-ценна и интересна от самите открития, до които те са довели. Истината е еднообразна и ограничена; тя съществува непрестанно, а когато духът се изправи срещу нея, от него изглежда не се изисква толкова активна енергия, колкото пасивна пригодност. А грешката е безкрайно разнообразна; тя не е реалност, а чисто и естествено творение на ума, който я изобретява. В сферата на грешките духът разполага с достатъчно пространство да се развихри, да разкрие всичките си безгранични дарби и всички свои красиви и интересни своеобразни и абсурдни страни.

*Бенджамин Франклин, Доклад на д-р Бенджамин Франклин и други членове, натоварени от краля на Франция с изследване на животинския магнетизъм, практикуван към момента в Париж (1784 г.)*

Мъжът: Каза обикновен кекс.

Жената: Не съм казвала обикновен кекс, а маслен кекс.

Мъжът: Каза обикновен кекс.

Жената: Не ми казвай какво съм казала!

Мъжът: Каза обикновен кекс.

Жената: Казах маслен кекс.

Мъжът: Всъщност видях такъв кекс, но не взех, защото каза обикновен кекс.

Жената: Казах маслен кекс.

Мъжът: Аз пък чух обикновен кекс.

Жената: Е, очевидно не си слушал. Маслен кекс дори не звучи като обикновен кекс.

Мъжът: А може случайно да си казала обикновен кекс.

Жената: Казах маслен кекс.

дочуто в Гранд Сентръл Стейшън, 13.11.2008 г.



ЧАСТ I  
ПРЕДСТАВАТА ЗА ГРЕШКАТА



## Грешкология или наука за грешката

*Вбесяват се, когато греша, а знаят, че съм прав.*

**Молиер**

Защо е толкова приятно да сме прави? Ако говорим за удоволствия, това в най-добрия случай си е второкласно забавление. За разлика от другите наслади в живота – шоколада, сърфирането, целуването – да си прав по никакъв начин не въздейства на биохимичните ни процеси: било то на апетита, надбъбречната ни жлеза, лимбичната<sup>1</sup> ни система или пърхачното ни от радост сърце. И все пак, тръпката от това да си прав е неоспорима, универсална и (това може би е най-странното) почти изцяло импулсивна. Едва ли ще ни е приятно да се целуваме с всеки срещнат, но с удоволствие бихме се насладили на усещането да сме прави за почти всичко. Тук залогът не изглежда да е от голямо значение; определено е по-важно да заложим на правилната чуждестранна политика, отколкото на правилния състезателен кон, но

---

<sup>1</sup> Лимбичната система (от на латински: limbus – граница, край) е функционална система изградена от няколко структури на главния мозък. Участва в регулацията на функции на вътрешните органи, обонянето, поведението, емоциите, паметта, съня и други.

сме напълно способни да злорадстваме еднакво и за двете. Предметът явно също няма значение – удоволствието е едно и също независимо дали сме идентифицирали правилно оранжевоглавото коприварче или сексуалната ориентация на колежката си. А което е още по-странно, в състояние сме да се наслаждаваме на работата си за съвсем неприятни неща, като сригът на борсата например, краят на връзката на някой наш познат, фактът, че по настояване на половинката си, сме прекарвали 15 минути в разнасяне на куфара в посока, напълно противоположна на тази, в която е хотела ни.

Като повечето приятни изживявания, работата не винаги е нещо, на което можем да се наслаждаваме непрекъснато. Понякога ние сме тези, които губят облога (или не намират хотела). А понякога сме разяждани от съмнения за правилния отговор или посоката на действие, която сме предприели – тревожност, която сама по себе си отразява неизменното ни желание да сме прави. Все пак, като цяло, безразборната наслада от това, че сме прави, съответства на почти толкова безразборното усещане, че *сме* прави. Понякога това усещане излиза на преден план, особено когато спорим или проповядваме, правим прогнози или се обзалагаме за нещо. В по-голямата част от случаите обаче то е само психологичен фон. Повечето от нас прекарват живота си като смятат, че са прави в повечето случаи, през повечето време и за повечето неща: прави сме за политическите си и интелектуални убеждения, за религиозните си и морални вярвания, за оценката си за другите хора, за спомените си, за собственото си разбиране на фактите. Макар да звучи абсурдно, ако спрем за момент и се замислим, ще видим, че с това наше неизменно състояние сякаш подсъзнателно приемаме, че сме почти вездесъщи.

Ако трябва да сме честни, това кристално убеждение в собствената ни работа е често пъти гарантирано. Голя-

ма част от нас се справя сравнително добре с ежедневието си, което предполага, че принципно сме прави за доста неща. А понякога сме не просто прави, а поразително прави: прави сме за съществуването на атомите (постулирано от гревните мислители хиляди години преди появата на съвременната химия); прави сме за лечебните свойства на аспирина (които са признати поне отпреди 3000 г. пр. Хр.); прави сме, че сме последвали човека, който ни се е усмихнал в кафенето (а понастоящем сме съпрузи от 20 г.). Вземти заедно, тези моменти на правота представляват както най-високи достижения на човешките усилия, така и източници на безкрайни, малки радости. Те затвърждават усещането ни, че сме интелигентни, компетентни, благонадеждни и в хармония със заобикалящата ни среда. И което е още по-важно, поддържат ни жизнени. Индивидуално и колективно, цялото ни съществуване зависи от способността да достигаме до правилни заключения за света около нас. Казано накратко, усещането, че сме прави е задължително за оцеляването ни, то удовлетворява егото ни и преди всичко е едно от най-евтините и интензивни удоволствия в живота.

Тази книга обаче е точно за обратното. В нея се разказва за грешката: за това как я възприемаме като културни същества и как всеки един от нас се справя, когато собствените му представи се сринат в краката му. Ако това да сме прави ни доставя такова удоволствие и ни кара да го възприемаме като естествено състояние на нещата, представите си само как се чувстваме, когато грешим. От една страна – гледаме на последното като на нещо рядко и странно – необяснимо отклонение от нормалния порядък на нещата. А от друга, това ни кара да се чувстваме идиотски и засрамени. Все едно да ни върнат контролната, цялата изпъстрено в червено – ето как се чувстваме, когато грешим – иска ни се да се свием и да потънем вдън земя; това кара

сърцето ни да замре, а гневът ни да се надигне. В най-добрия случай гледаме на грешката като на досада, а в най-лошия – като на кошмар, но и в двата случая я възприемаме като унижителна и злепоставяща – за огромна разлика от лъкуващия изблик на радост, породен от правотата.

И това е само началото. В колективните ни представи грешката се свързва не само със срама и глупостта, но също и с невежеството, безделието, психопатологията и моралната деградация. Този набор от асоциации е добре описан от италианския когнитивен специалист Масимо Пиатели-Палмарини, който отбелязва, че (освен всичко останало) грешим поради „невнимание, разсейване, липса на интерес, слаба подготовка, искрена глупост, плахост, самохвалство, емоционален дисбаланс, ... идеологични, расови, социални или шовинистични предразсъдъци, както и поради агресивни или измамни инстинкти”. В този доста отчайващ възглед – а той е общоприетият – нашите грешки са доказателство за най-сериозните ни социални, интелектуални и морални недостатъци.

От всички неща, за които не сме прави, самата представа за грешката е достойна да оглави класацията. Това е нашата метагрешка: грешим изобищо по отношение на това какво означава да грешим. Освен че далеч не е признак за интелектуална малоценност, способността да се греша е и изключително важна за човешкото познание. Това не само не е морален недостатък, но е и неразделна част от някои от най-човешките и достойни качества: съпричастие, оптимизъм, убеденост и кураж. И най-накрая, това съвсем не е белег за безразличие или нетърпимост, напротив, допускането на грешки е жизненоважна част от процеса, в който се учим и се променяме. Благодарение на грешката, можем да променяме разбиранята за себе си и да коригираме представите си за света.